

FRILUFTSSKOLOR FÖR KLENA BARN

AV

D:R KAROLINA WIDERSTRÖM

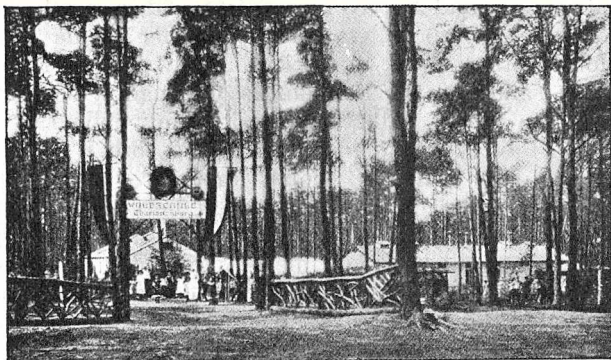
(SÄRTRYCK UR SOCIAL TIDSKRIFT, HÄFT. 1, 1913).

STOCKHOLM,
OSKAR EKLUNDS BOKTRYCKERI, 1913.

Det har blivit sagt, att nutidens båda största upptäckter äro upptäckten av barnets värde och upptäckten av den friska luftens betydelse. Den första tioårsperioden av det tjugonde århundradet — barnets århundrade — tillkommer äran att hava sammanställt dessa båda upptäckter och att hava påbörjat deras samfälliga praktiska utnyttjande. Detta skedde ungefär samtidigt uti gamla och nya världen. I Europa skedde det i och med inrättandet — år 1904 — av den första av de s. k. skogsskolorna, »Waldschulen».

Anledningen till att Charlottenburgs skogsskola kom till stånd var den, att uti detta samhälle — som bekant en förstad till Berlin — nämnda år de efterblivna barnens antal var påfallande stort, samt vidare, att då dessa efterblivna barn undersöktes av

Charlottenburgs skogsskola.

läkare det befanns, att synnerligen många av dem voro även kroppsligt klena och sjukliga. Med efterblivna barn hade man sedan åtskillig tid rätt ingående sysselsatt sig i Tyskland, och man hade strävat efter att utfinna de bästa och mest praktiska metoder för att bibringa dem vetande och färdigheter. Beträffande dessa, som voro både efterblivna och dessutom kroppsligt klena, så gällde det att yttermera tillgripa de verksamaste medel för att förbättra deras hälsa. Vad var naturligare, än att man härvid tillgodogjorde sig den erfarenhet om den fria luftens hälsobringande förmåga, som vunnits på sanatorierna? Genom samverkan av läkare och lärare kom så Charlottenburgs skogsskola till stånd. Den inrättades i en stor tallskog i stadens utkant. I denna skog fingo barnen vistas hela dagarna, från 8 på morgonen till strax efter 7 på kvällen. De undervisades ute, teoretiskt och praktiskt, gymnastiserade och lekte ute, åto och vilade under bar himmel. Den åskådningsundervisning, som är en så god och alltmer uppmärksam och

använd lärometod, fick här huvudsakligen formen av direkt naturstudium, som gärna också kombinerades med praktiskt arbete. Man studerade örter, buskar och trän, djuren som fanns och själva marken; man idkade trädgårds- och skogsskötsel, studerade växternas användning för människan och beredde dem praktiskt för denna användning i köket. Dessutom fingo naturligtvis eleverna hjälpa till med de praktiska sysslor, som deras dagliga livsföring därute krävde, såsom dukning, servering, diskning m. m. Barnen fingo sund, närande mat på bestämda tider, inte mindre än fem gånger om dagen, stora och små mål omvexlande, fingo ligga och vila viss tid på dagen, upp till ett par timmars tid, fingo bad minst en gång i veckan. Klassens storlek var begränsad till 25 elever.

Man kunde emellertid inte nöja sig med endast skogen såsom skollokal, utan där fanns också uti skogen en del enkla, barackliknande byggnader. För det första naturligtvis ett kök samt ett förvaringsställe för filtur, regnkappor o. d., vidare byggnader för elevernas bruk i händelse av ogynnsamt väder, nämligen en stor ligghall, öppen mot söder, tvänne byggnader öppna åt alla håll, d. v. s. blott bestående av tak och golv, till matsal resp. skolsal, några småtält samt ett par helt slutna byggnader, som kunde uppvärmas, där man kunde hålla till om det blev kallt.

Resultaten av skogsskolans verksamhet voro i alla avseenden utmärkta. På de 3 månader skolan första året hölls öppen, blev barnens hälsa förbättrad i många fall i betydande grad, en del blevo alldeles friska. De ökade i vikt. Deras fattningsgåva och observationsförmåga ökades, de blevo livliga och intresserade och kunde som regel vid återkomsten till den vanliga skolan hålla jämna steg med sina kamrater där, det vill säga de voro icke längre att rubricera som efterblivna. Praktisk duglighet, ordningssinne, renlighet, förmåga att hjälpa sig själva och villighet att hjälpa varandra voro egenskaper, som de i stor utsträckning hade förvärvat jämte sinne för naturen och över huvudtaget ökat skönhetsinne.

Charlottenburgs skogsskola hölls, som nämnts, första året öppen i blott 3 månader. Året därpå ökades tiden till 6 månader och det därpå följande året till 8, från i april till jul.

Kännedomen om de goda resultaten spred sig fort över Tyskland och flera skogsskolor ha sedan där inrättats efter hand. Till England spred sig rörelsen 1907 sedan några medlemmar av de offentliga skolornas överstyrelse i London gjort ett besök i Charlottenburg. De engelska friluftsskolorna, »open air schools», äro också inrättade efter mönster av de tyska.

Samma år som Charlottenburgs skogsskola öppnades, 1904, gjordes i Porto Ricos huvudstad, *San Juan*, ett experiment med ett annat slag av friluftsskola. Den hölls i en byggnad, som bestod av blott tak och golv, och där det fanns persienner, som kunde fällas ned i händelse av regn, blåst eller starkt solsken. Det var en vanlig skolklass, där barnen således i stort sett voro

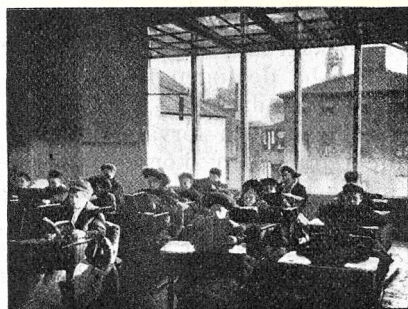
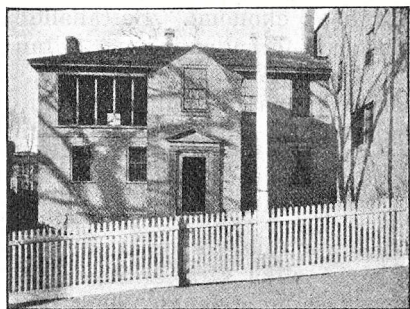
friska och normalt begåvade, som undervisades där. Resultatet var gott. Detta var emellertid blott ett enstaka experiment. Det var först år 1908 och då i Förenta Staterna, som friluftsskolorna på allvar kommo i gång i Nya världen. Historiskt har uti Förenta Staterna friluftsskolorna framvuxit ur kampen mot tuberkulosen. Det är ju så ifråga om vuxna människor, att när det gäller långvariga sjukdomar, vilkas botande kräver månader eller år, så är det inte möjligt för den sjuke att stå ut med att bara sköta sig och bara vila sig, och står han ut med det, vänjer han sig vid att lättjas hela tiden, så tar han gärna skada till sin karaktär, och hans framtida liv blir mer eller mindre förfelat. Arbete, hygieniskt ordnat och lämpat efter hans krafter, är för den kroniskt sjuke av stor betydelse. Genom att fånga hans intresse kommer det honom att glömma sin sjukdom, gör honom gladare och mera förtröstansfull, vilket allt direkt befördrar tillfrisknandet; vidare stärker arbetet hans krafter, underhåller hans arbetsförmåga och är dessutom direkt och omedelbart förmånligt för hans ekonomi. Beträffande barn äger oopenbarligen ett fullt motsvarigt förhållande rum. Utan hälsa ha de ingen framtid, den måste därför nödvändigt återställas när så möjligt är. Men om de därjämte kunna bibehålla verksamhetslusten och förvärva sådana färdigheter och sådant vetande, som de i framtiden komma att behöva, så vore det orätt mot dem själva och slöseri från samhällets sida att icke bereda dem tillfälle därtill.

Man kan för de tuberkulösa barnen anordna kombinationen av vård och undervisning på i huvudsak två olika sätt: antingen intagas de på sanatorium och där anordnas undervisning, eller ock få de gå i skola och in i denna flytta sanatorieliknande anordningar. Tydligt är det förra förfaringssättet lämpligt för mera utpräglade fall, det senare för lindrigare. Beträffande slutligen alla de många klena barn, som visserligen ännu icke ha tuberkulos, men som ständigt hotas därav, barn av tuberkulösa föräldrar och från hem med i kanske alla hänseenden ohygieniska förhållanden, blodfattiga, undernärda, sjukliga barn, så är det uppenbart, att om det för skolan är möjligt att vidtaga åtgärder, som kunna hjälpa till att rycka dem undan den överhängande faran, så är det helt enkelt skolans plikt att vidtaga sådana. Men kan något sådant verkligen åvägbringas och åvägbringas utan rentav ruinerande kostnader för samhället? Man måste ifrån början säga sig, att det icke skall vara lätt. De praktiska amerikanerna, som tyckas till fullo uppskatta barnets värde och som tyckas ha föresatt sig att på allt sätt väl uppfostra — inte bara undervisa — och väl taga vara på sina framtida medborgare, det vill säga alla barn inom deras landamären, dessa barn må nu tillhöra från jordens alla länder inflyttade familjer eller yankees själva, ha oförskräckt givit sig i kast med att söka lösa uppgiften.

Första försöket gjordes i *Providence* i Rhode Island år 1908. Det var sällskapet för tuberkulosens bekämpande, som såg sig om

efter möjligheter att göra något för att rädda barn, stammande från tuberkulösa familjer, från tuberkulos. Det befanns att staden ägde ett kasserat skolhus, som visserligen låg mitt inne i staden men dock högt, luftigt och soligt. Genom samverkan av nämnda sällskap och stadens skolmyndigheter åvägabragtes nu följande:

Å ett stort rum i översta våningen, långt och smalt med längsta riktningen från norr till söder, bortogs den vägg, som vette mot söder, till allra största delen; blott dess nedersta del kvarlämnades som en barriär. Den borttagna delen av väggen ersattes med en rad höga fönster, hängande på gångjärn i övra kanten, vilka fönster med tillhjälp av block kunde hissas upp intill taket, där de vanligen också sutto; meningen var att de skulle hissas ned ifall väderleken nödvändigt så krävde. I detta rum placerades nu barnen vid sina skolbord, i den del av rummet, som var närmast den stora fönsteröppningen och med ryggen vänd dit,

Friskluftsskolan i Providence. Exteriör. Interiör.

således mot söder och så att de fingo solljus och dager bakifrån: lärarinnans pulpet stod således ett stycke in i rummet. I det avlånga rummets borte norra ända stod en gammal kakelugn och där insattes nu dessutom en ny och modärn spis. Kakelugnen användes att under den kalla årstiden uppvärma rummet, så att dess temperatur åtminstone inte skulle gå under fryspunkten. På spisen lagades eller uppvärmdes mat för klassen och upphettades de tegelstenar, som barnen fingo hämta till sig för att värma händer och fötter på om de så behövde. Under den kalla årstiden sutto barnen med sina ytterkläder på och voro således bra skyddade för köld om överkroppen. Nederkroppen nedstoppades i en tjock, väldig fotpåse, som räckte ända upp på ryggen. Voro barnens skodon fuktiga, när de kommo till skolan, fingo de utbyta dem mot filtskor. För att underhålla kroppsvärmen avbröts dessutom undervisningen allt emellanåt för kortare eller längre stunder av lekar eller gymnastiska rörelser, vid vilka man särskilt lade an dels på andningsrörelser, dels på rörelser, där barnens fantasi togs i anspråk. Man lätsades t. ex. ta upp snö från golvet, krama en snöboll

riktigt hårt och kasta den så långt som möjligt, eller blåsa upp en papperspåse tills den brast e. d.

Barnen kommo i skolan kl. 9 och skulle då ha ätit ett första mål hemma. Kl. $1\frac{1}{2}$ 11 fingo de en skål varm soppa. Kl. 12 plockade var och en fram sin medhavda matsäck; fanns däruti någon mat som borde värmas gjordes detta, eller ock fingo barnen därtill någon varm dryck eller varm fast rätt, grynpudding e. d. Före måltiden hade varje elev kammat sig och tvättat ansiktet samt särskilt grundligt rengjort sina händer. Efter måltiden tandborstning. Lärarinnan tillagade själv den enkla varma mat och varma dryck, som barnen fingo till skänks; barnen voro henne behjälpliga i tur och ordning med dukning, servering, diskning m. m., de som ej för dagen voro sysselsatta härmed, lekte på gården under tiden. Kl. 2 gingo de hem.

Barnen som intogos i denna skola härstammade från tuberkulösa hem och hade av läkare utgallrats bland barn, som förberedelsevis utvalts av den sköterska, som för antituberkulosföreningens räkning besökte hemmen. Intet barn hade medtagits med öppen tuberkulos eller med höjd temperatur. 15 reagerade för tuberkulin.

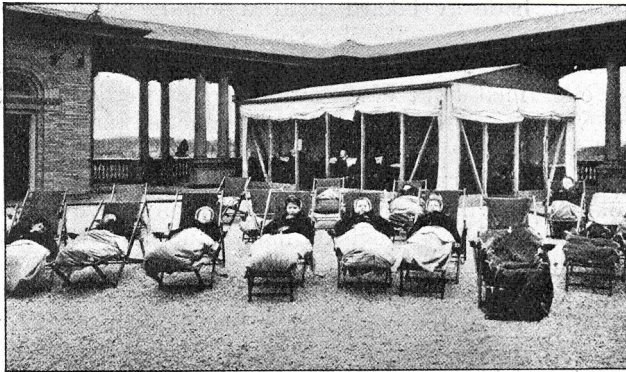
Vilka voro då resultaten av verksamheten inom denna skola, vars yttre anordningar voro så ytterst enkla? I hygieniskt hänseende visade alla barnen, utom ett, betydlig förbättring; ökade krafter, ökning i vikt, hurtigare uppsyn, livligare rörelser voro påtagliga tecken. I pedagogiskt hänseende förkovrades de i vetande så att de som regel ej blevo efter sina vanliga kamrater, en av lärjungarne kunde t. o. m. hoppa över en klass. Och detta trots det att barnen här ej voro jämnåriga utan tillhörde olika skolstadier. En fördel var emellertid deras ringa antal, 25.

Skolan i Providence var som vi sett inrymd i en vanlig skolasal, vars ventilation var kolossalt stegrad. Den har klassificerats såsom friskluftsskola, »fresh air school». Den första stad i Förenta staterna, som inrättade en skola under bar himmel, friluftsskola, »open air school», var *Boston*. Även här samverkade anti-tuberkulosförening och skolmyndigheter. Klasslärarne samt en sjuksköterska, som besökte hemmen, gjorde ett första urval bland barnen. En läkare undersökte de utvalda och bestämde definitivt vilka som skulle komma under vård. Dessa voro från tuberkulösa hem och »hade samtliga svaga lungor, men ingen tydlig eller öppen lungtuberkulos».

Det svåraste och tillika viktigaste var att få tag i lämplig lärarkraft. Valet föll på en lärarinna, som hade undervisat på alla skolstadier, som varit skolföreståndare, som haft elever av nästan alla nationaliteter, svårhanterliga elever, som sysselsatt sig mycket med de efterblivna bland sina elever och sina elevers hemförhållanden. Erfarenheten visade att valet varit gott.

Även i *Boston* fanns en gammal byggnad att tillgå, refektoriet kallad (the Refectory), som om jag förstätt saken rätt varit något slags nöjesetablissemang; för tillfället användes blott en liten del

därav. Den togs nu helt och hållet i bruk för sitt nya ändamål. I bottenvåningen inreddes kök och matsal, andra våningen innehöll rum, dit skolan kunde ta sin tillflykt i nödfall; på det platta stora taket, under bar himmel, höll skolan vanligen till. I och för tillflykt vid inträffande nederbörd eller bläst hade man emellertid dessutom häruppe placerat en slags flyttbar barack, bestående av ett trägolv, uppbärande ett tak, från vilket gardiner kunna fällas ned till skydd för bläst. Här uppe hölls nu, som sagt, skola för de 20 barnen även mitt uti smällkalla vintern, då termometern stod åtskilligt under fryspunkten. Ingen slags uppvärmning fanns. Men barnen sutto uti sina ytterkläder om behövt föröfvar sig. Lektionerna voro mycket korta, så där på en 20 minuter. Emellan dem rikligt med rörelse — gymnastik och lekar; vidare avbrott för måltider

Friluftsskolan i Boston.

Barnen i vila efter huvudmåltiden. I bakgrunden den flyttbara baracken.

och vila. Efter middagen en halv timmes vila på bäddar, som bilden utvisar. Barnen kommo kl. $\frac{1}{2}$ 9 på morgonen och gingo hem kl. 5; fingo 3 mål mat i skolan; de, som så kunna, erlægga en mindre betalning för maten. Vidare intagas måltiderna nere uti matsalen, där, till ersättning för den enkla skollokalen, väggarna voro prydda med tavlor, fönstren med blommor, bordet smakfullt dukat: här är ombonat och komfortabelt. Särskild kokerska är anställd, men barnen duka, servera och diska. På goda bordsvanor lägges stor vikt. Under kursens lopp gingo barnen var 14:de dag till dispensären för att undersökas. Temperatur togs, mätningar och vägningar gjordes. Vad inverkan på barnens hälsotillstånd beträffar, så visade det sig att ett par icke förbättrades; de sändes därför till sanatorium; samtliga de övriga blevo friska.

Beträffande denna skolas verksamhet och pedagogiska resultat länar jag följande reflexioner från en artikel uti den av den fram-

stående pedagogen Stanley Hall utgivna tidskriften »The pedagogical Seminary», skriven i dess junihäfte 1909 av Elnora Whitman Curtis, som besökt skolan.

»Lärarinnan har här i alldeles ovanligt hög grad tillfälle att ingjuta sin egen sinnesstämning. Det som mycket väl kunde uppfattas som en hård behandling uppskattas såsom ett privilegium. 'Jag önskar att jag aldrig vore tvungen att återvända till någon annan skola', sade en liten lärjunge till besökaren. Alla tyckas vara genomträngda av medvetandet att de här tillsammans tillbragt en värdefull tid. Säkerligen äro soliga rum, blommor, vackert dukade bord och närande föda en mycket stor lyx för dessa fattigaste bland alla fattiga barn. Men att sitta i blåst och köld och föra pennan med stela fingrar det är en sak som de knappast skulle komma ut med om de icke vore genomträngda av den djupa övertygelsen

Friluftsskolan i Chicago. Stillasittande arbete.

att de tycka det vara ett nöje. Det skickliga inpassandet i det rätta ögonblicket av kroppsövning eller lek och deras ledares aldrig svikande glada mod övervinner det prövande i situationen. En snöstorm kommer — och tas till föremål för ett samtal.

Kroppen härdas sålunda, under det att inbillningen omskapar besvärigheterna till en lek. Att under några få månader fortskaffa tjugo barn ett gott stycke fram på hälsans väg är ingen dålig placering av kommunalt kapital; men att hos dem väcke till livs mod och hårdighet är säkerligen inte heller någon dålig träning för framtida medborgarskap.

Beträffande skolarbetsresultatet, så ha några 'omöjliga' barn, såsom de kallades av sin lärare, lärt att räkna och skriva, och alla kunna följa med de klasser de förut tillhört.»

I *New York* kom den första friluftsskolan till på följande sätt: Föreningen för tuberkulosens bekämpande hade inrättat ett sanatorium på en oanvänd stor färga; bland andra vårdades där en hel del barn. En vacker dag gaddade dessa sig samman, gingo till

doktorn och förklarade att de önskade få en lärare och få gå i skola. Då detta rapporterades för skolmyndigheterna funno dessa att en sådan begäran krävde ett lika snabbt som gynnsamt svar och inom kort var en skolklass i arbete på färjan; den bestod även här givetvis av barn i olika åldrar.

Även i *Chicago* inrättades rätt snart en friluftsskola, och det tillgick således: År 1909 hade föreningen för tuberkulosens bekämpande anordnat det så, att en klunga barn, som dels ledo av tuberkulos, dels syntes hotade därav, under hela augusti månad fingo undervisning och annan omvårdnad ute i det fria. Resultaten av denna korta tids ändamålsenliga omsorger om barnen voro såväl vad hälsan som vad den andliga vigören beträffade så i ögonen fal-

Friluftsskolan i Chicago. Kroppsövningar.

lande, att man började allvarsamt rådpläga om huruvida man ej borde försöka att på något sätt fortsätta sin friluftsskola även på hösten och under den stundande vintern; det hade ju gått på annat håll, varför skulle det då inte kunna gå i *Chicago* också? Man satte sig i gång att undersöka möjligheterna och att vidtaga förberedande åtgärder, och man lyckades över förväntan väl. Till lokal erhöll man det öppna platta taket på en byggnad, som nyligen uppförts och som inrymde barnkrubba och Kindergarten. Anstaltens ägare, en enskild person, ställde nu icke blott taket, som han avsett till lekplats åt barnen under den varma årstiden samt ett där befintligt tält, som avsetts till ligghall för de klena barnen, utan även anstaltens bad och hiss m. m. till det nya företagens disposition. Den ekonomiska frågan löstes på så sätt, att man

sökte och fick anslag från en donation avsedd att understödja företaget med vittgående social räckvidd.

För att med säkerhet komma deras spådom på skam, som påstått att barnen skulle förkyla sig, lade man här alldeles särskild vikt på, att anskaffa tillräcklig och ändamålsenlig beklädnad. Man hittade då på en slags eskimådräkt, lika klädsam som praktisk, sydd av yllefilt; den var gjord att dra utanpå de vanliga gångkläderna och täckte hela kroppen, även huvudet förmedelst en kapuschong. Vida stövlar av filt samt vantar kompletterade dräkten. Så fanns där filter och sovpåsar för vilostunderna på tält-sängarna, vilka för övrigt ha en mycket god konstruktion. I händelse av behov fanns upphettade tegelstenar att tillgå. Skoltid 8—3. Trenne mål mat under denna tid. Som bevis på hur barnen trivdes i denna skola kan omtalas, att inga försummelse förekommo och att när julen stundade barnen bådo att få komma dit under julferierna också — vilket ock beviljades dem.

Såväl de hygieniska som pedagogiska resultaten vore förträffliga.

Allt detta låter ju som en saga. Det är dock en verklighet, om vilken *officiella* berättelser föreligga. Men man måste säga sig att de första experimenten knappast kunde ha kommit till stånd någon annan städes än just i Amerika. Att för ventilation slå ut en vägg i ett rum, att hålla skola på taket av ett övergivet hus, att inreda ett sanatorium på ett gammalt fartyg, vilka andra än amerikanare skulle ha hittat på något dylikt? Entusiasm och offervillighet, på samma gång som sinne för realiteter och praktisk blick, förmåga att lämpa sig efter olikartade förhållanden och att avvinna dem det mesta möjliga, strävan att nå värdefulla resultat för minsta kostnad och slutligen en tro, som försätter berg, en tro på den goda saken, för vilken inga svårigheter, inga hinder finnas — det är vad de redogörelser jag här refererat tala om. Man bara längtar dit att se.

I det föregående har jag skildrat de första skolorna av detta slag i Amerika. Ryktet om deras verksamhet och resultat nådde emellertid snart vida omkring och exemplet följdes på många håll. I en 1911 utgiven bok, som bl. a. innehåller en tabell över metoder och resultat av femton friluftsskolor i åtta amerikanska städer nämnes, att dylika skolor yttermera äro redan i gång eller påtänkta i ett tjugotal städer till.

Som vi ha sett, så använder man inom dessa skolor flera hälsobringande faktorer: bad och genomförd personlig renlighet i övrigt, lämplig föda på bestämda tider, gymnastik, lekar, kroppsarbete, kroppsvila, avkortade lektioner. Den förnämsta faktorn och den, för vilkens utnyttjande man alldeles speciellt inrättat sig, är emellertid den fria luften. Det är nog för de flesta känt, att man på sanatorierna alldeles särskilt lägger an på friluftsvistelse. Man tillbringar tiden så mycket ske kan under bar himmel; när väderleken inte tillåter detta, håller man till i hallar med skyddande

vägg för nordan, öppna mot söder och med tak för regn. På så sätt utnyttjar man den hälsobringande kraft dagsljuset och i ännu högre grad solljuset besitter. Men man utnyttjar därjämte också den rörliga, cirkulerande, sig ständigt förnyande, den fria luften. Och denna tyckes vara en eminent hälsfaktor. I början trodde man att det viktigaste var att luften var så bakteriefri som möjligt och därför lade man också de första sanatorierna på höga berg, ju högre dess bättre, men sedan fann man, att detta inte var så viktigt. Man borde visserligen se till att luften inte var särskilt förorenad av damm och bakterier, men det gick mycket väl för sig att välja platser, som inte lågo särskilt högt och de kunde dessutom mycket väl befinna sig i närheten av en stor stad eller t. o. m. i en stad, visserligen öppet och litet högt för att solljuset skulle ha gott tillträde och luften kunna fritt cirkulera. Här i Stockholm ha vi ju också anordningar för tuberkulösa med ligg-hallar vettande mot söder och med tillfälle till vistelse även i det fria såväl i S:t Görans som Sabbatsbergs sjukhus' tuberkulosavdelningar.

Beträffande den olikartade inverkan på organismen av stillastående luft och av rörlig luft, så kunna vi för övrigt lita till den alldagliga erfarenheten. Många personer ha råkat få en mycket sorglig erfarenhet av hur farligt det är att vintertid vistas uti oeldade tillstängda rum; vistas man någon längre stund uti ett dylikt, så ådrager man sig mycket lätt sjukdom, i synnerhet om man sitter eller står stilla men även om man rör på sig. Det är tydligtvis icke kölden i och för sig som är orsaken härtill, ty det hjälper knappt alls att taga mycket på sig, och å andra sidan kan man sitta stilla ute och det långa stunder uti temperaturgrader, som äro åtskilligt lägre än det kalla farliga rummets, och man mår endast väl därav. Den stillastående luften uti uppvärmda rum är nog inte heller fullt hälsosam, men dels är den i själva verket icke så stillastående som den uti de kalla, ty temperaturskillnaden mellan ute och inne gör att det blir en mer eller mindre kraftig cirkulation genom dörr- och fönsterspringor och genom själva väggen, dels är det så, att den skadliga inverkan, som den varma mera stillastående luften har, icke springer så i ögonen; den ger nämligen icke upphov till några akuta sjukdomar; till kroniska dylika har den däremot antagligen åtskillig skuld.

Är det åtskilliga personer, som ha erfarenhet om obehaget och faran av att vistas uti stillastående kall luft, så finns det dess bättre ännu fler som ha erfarit behaget och nyttan av att vistas i fria luften, ju längre tid dess bättre. Den som tar sig för att arbeta ute — jag menar nu inte bara med trädgårdsskötsel, fiske eller annat, där arbetet självt tvingar en att vara ute och som i förbigående sagt är så fördelaktigt för innesittande människor bl. a. just därför, att det tvingar dem att vara ute, utan även med sådana sysselsättningar, som man eljes plägar vistas med inne, såsom skrivgöromål, studier, slöjd av olika slag — den som tar sig för

att även för dylikt arbete placera sig ute i det fria, känner sig vinna på det arrangemanget både i arbetsförmåga och hälsa. Man måste givetvis ordna det praktiskt för sig och undanröja en del hinder och besvärligheter. Bland annat är det ju så mycket som vill distrahera en när man sitter ute: dagrarna växla, sjön är så blå och fager att se på, blommor och insekter dra ens uppmärksamhet till sig. Men man kan ju förhärda sitt hjärta till och med mot dylika ting, och man *gör* det om man vet att man eljest för detta arbete man har framför sig och som man vill eller måste utföra inom viss tid, skulle vara tvungen att stänga sig inne inom fyra väggar mitt under vackra sommaren. Tar man sig för att konsekvent under en längre tid arbeta ute, vid vackert väder helt

Ett vittne om friluftsskolans
verknningar.

ute, vid regn under skyddande tak, i varje fall med skydd emot blåst av trån. av en kulle, i nödfall av en vägg, så erfar man mycket tydligt skillnaden, ifall man någon gång flyttar sig inomhus. Man har visserligen allting bekvämare där, man har sin bokhylla nära till hands. man har sitt skrivbord med dess innehåll och mera annat, men trots detta går det inte så bra att arbeta som där ute; man förnimmer ett allmänt besvärande obehag vid arbetet inne. Jag kan själv vittna om detta, ty jag har experimenterat därmed i flera år, till följd därav att jag för egen del är mycket girig om den fria luften. Och från Amerika har jag hört berättas, att de lärare som haft friluftsklasser rakt inte vilja in igen — antagligen beroende på att hela detta arbete tilltalar dem, men förmodligen också till en del därför, att de själva må väl av vistelsen i det fria.¹

När man läser om vad andra länder gjort för de klena skolbarnen, så spørjer man givetvis: vad är det gjort i Sverige och speciellt, vad ha vi gjort här i Stockholm? Forskar man efter

¹ En av våra svenska lasarettsläkare, dr F. Kaijser i Hernösand, som i våras företog en studieresa till Amerika, omtalar i sin reseberättelse (Läkartidn. nr 43 för 1912) att han å tvänne kirurgiska sjukhus i NewYork såg det platta taket använt till luftkurort, dit de patienter som kunde flyttas fördes; vintern vistades de där om dagarna, sommaren både dag och natt.

Vid blodundersökningar gjorda vid en friluftsskola i Amerika har det visat sig, att blodfärgämneshalten ökas vid friluftsvistelse på vintern och sjunker, då barnen på sommarferierna vistas i sina ohygieniska hem. Dr Sundells undersökningar i Stockholms folkskolor ha visat, att blodfärgämneshalten stiger under barnens vistelse på sommarkoloni för att sedan sjunka under deras vanliga förhållanden.

skall man finna, att vi ha gjort ofantligt mycket. För det första komma ju de förträffliga hygieniska anordningar, som känneteckna våra skolor, även de klena barnen till godo. Stora, luftiga, väl ventilerade, väl städade, ljusa ofta soliga lokaler, gymnastik, bad, tandvård — allt detta är ju storartade saker. För att motverka de fattiga barnens undernäring, har man vidare i stor utsträckning anordnat fri bespising. Antalet barn, som genom denna fick ett ordentligt mål om dagen, var höstterminen 1911 icke mindre än 3,467. Dessutom ha alla de barn, som besökt arbetsstugorna eller höstterminen 1911 2,812 stycken, fått ett mål mat vid varje besök där. Beträffande den fria luftens tillgodogörande såsom hälsofaktor, så utsänder Stockholm varje sommarferie stora skaror av barn till landet, där de få vistas dag och natt under hela sommaren; de fattigaste få hela vistelsen fritt. År 1911 utsändes 2,058 barn på koloni (därav 175 på fjällkoloni), vidare utsändes 772 s. k. feriebarn till enskilda familjer på landet. Således bereddels dels på kommunens bekostnad, dels genom enskild välgörenhet i en eller annan form, år 1911 icke mindre än 2,830 barn eller närmare 11 % av barnen i Stockholms folkskolor tillfälle att vistas i fria luften och att njuta av lantlivets förmåner för övrigt.

Vad däremot beträffar den fria luften på vintern, så låta vi under denna årstid sagda hälsofaktor ligga i det närmaste obegagnad. Visserligen tillbringa skolbarnen sina raster på gårdarna, gymnastiksalens fönster stå under övningarna mångenstädes öppna, en och annan utflykt göres — men det är också allt. Säkerligen borde vi på allvar undersöka, om icke även hos oss någon form av friluftsskola kunde med fördel bringas till stånd; vi borde taga vara på möjligheterna och söka övertvinna svårigheterna. Och dessa senare äro helt visst varken få eller små. En svårighet är givetvis vårt hårda klimat. Vi bo på mycket nordligare breddgrad än de omtalade städerna i Förenta Staterna, ha mindre sol vintertid, mera nederbörd, längre tids låg temperatur. Men å andra sidan ha vi ju ganska ofta lång, solig höst och tidig vacker vår, allt emellanåt klart solsken på vintern och långa tider mild vintertemperatur. För resten säges det i de amerikanska redogörelselerna, att nog reder man sig med kölden; det är bara att skaffa tillräcklig beklädnad, kroppsrörelse och föda. Men blåsten, det är för att ge skydd mot den, som omsorgsfulla anordningar måste vidtagas. Men detta bör väl ej vara oöverkomligt i något luftstreck, således ej heller i vårt.

En annan svårighet, som förefaller mig vara större, är gatubullret. Vi ha sett att man både i Providence, Boston och Chicago har open air schools mitt inne i staden. Förmodligen har man där föga gatubuller, lämplig gatubeläggning, gummiringar på alla vagnshjul m. m. Men här i Stockholm är ju ett fruktansvärt gatubuller. Jag vet inte om något av våra skolhus ligger fridfullt nog, det fick man väl undersöka.

En tredje svårighet är den byggnadstekniska. Det är ju klart

att rum som skola stå öppna, måste vara skyddade av beklädnad som tål vid regn, något som visst inte är så lätt att få tag på. Platta tak, som i städerna erbjuda de bästa platserna för friluftsskolor, lära i vårt klimat alldeles särskilt vara bekajade med den ledsamma nackdelen, att beläggningen spricker till följd av de starka temperaturvexlingarne, och sprickorna hota byggnaden med förstöring genom nedträngande regn. Men ett tak, som användes till daglig vistelseort, bör väl därigenom också vara tillförsäkrat utsikten, att varje dess minsta lilla spricka genast skulle bli upptäckt. Dessutom torde väl även beläggningsmaterialet kunna fullkomnas.

Huru pass behövt det är att även hos oss någon form av sanatorievård i förbindelse med skolundervisning kommer till stånd, därom övertygas vi om vi taga kännedom om de resultat, till vilka de trenne läkare, Arvid Karlsson, Georg Kjellin och Matilda Lundberg, som år 1908 företogo undersökningar angående tuberkulosens förekomst bland lärjungarna uti Stockholms folkskolor, kommit. Dessa undersökningar ådagalade att omkring 400 lärjungar hade säker tuberkulos och omkring 550 misstänkt tuberkulos. Antaget att vi efter hand kunde få plats på sanatorier för de 400, så måste vi dessutom på något effektivt sätt sörja för de 550, på det att de ej skola glida över till de säkras grupp; och vidare måste vi se till, att de som återvända från sanatorierna bibehållas vid den hälsa, de där förvärvat. Här böra givetvis läkare och lärare samverka, och givet är också, att man bör arbeta i anslutning till dispensärernas verksamhet för de tuberkulösa hemmen.

LITTERATUR.

- Elnora Whitman Curtis, »*Out-door schools*». (Uti tidskriften »*The pedagogical Seminary*», utgiven av Stanley Hall, 1909, junihäftet.)
- Leonard P. Ayres, »*Open air schools*». 1910. (Utgör en sammanställning av berättelser om verksamheten uti olika länders friluftsskolor. Innehåller dessutom en fullständig litteraturförteckning.)
- Shermen C. Kingsley, »*Open air crusaders*». 1911.
- John V. van Pelt, »*Open air dwellings*». (Uti »*The British Journal of Tuberculosis*», 1910. Avhandlar byggnadstekniska frågor beträffande open air dwellings.)

